

Skjøtselplan for Svensrud, slåttemyr , Asker kommune, Akershus fylke.

Figur 1. Slåttedugnad arrangert av Naturvernforbundet i Asker på Svensrudmyra 21 august 2013. Foto: Øystein Røsok.

FIRMANAVN OG ÅRSTALL: Svein Olav Drangeid og Øystein Røsok 2013

PLAN/PROSJEKTANSVARLIG: Svein Olav Drangeid

OPPDRAGSGIVER: Fylkesmannen i Oslo og Akershus

LITTERATURREFERANSE (for skjøtelsplanen): Drangeid, Svein Olav og Røsok, Øystein. 2013. Skjøtelsplan for Svensrud, slåttemyr.

Innhold

Innhold	Feil! Bokmerke er ikke definert.
A. Generell del	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Slåttemarksutforminger på Østlandet	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker ...	Feil! Bokmerke er ikke definert.
B. Spesiell del: (se veiledning til tabellen nederst i dokumentet)...	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Kilder	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Ortofoto/kart.....	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Bilder	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Artsliste	Feil! Bokmerke er ikke definert.

A. Generell del

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflatelyddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med styvingstrær som blir høstet ved lauvving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truede beitemarksoppper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest arts mangfold per m² og også de største bestandene av flere truede engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truede naturtyper.

Slåttemarksutforminger på Østlandet

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Østlandet og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

Telemark er kjerneområde for søstermarihånd. I Svartdal-Hjartdalbygdene, Seljord og Hjartdal kommuner, finnes flere orkidérike slåttemarker med store søstermarihåndforekomster. Engene kan defineres som flekkgrisøreng (boreal slåtteeng) med arter som småengkall, storblåfjær, marinøkkel, lifiol, skogmarihånd, brudespore, kvitkurle, grønnkurle og stortveblad. I tillegg er vårmarihånd, rødflangre, hjertegras, handmarinøkkel, storengkall og ormetunge registrert i noen av dem. Noe tørrere tjæreblomeng finnes også i Svartdal-Hjartdal med bl.a. søstermarihånd, prestekrage, tiriltunge, hårsveve, rødknapp, flekkmure, marinøkkel, gjeldkarve og engkvein. En viktig slåttemarkslokalitet med en stor søstermarihåndbestand er også registrert i Flesketveit i Tokke. Den boreale slåttemarka (flekkgrisøreng) er skogtraktenes blomsterenger og fine utforminger finnes også bl.a. i Oslo og Akershus på Nordli, Eidsvoll, med innslag av bl.a. grov nattfiol, brudespore, flekkgrisøre, hjertegras, vill-lin og marinøkkel og på Sør-Kringler på Nannestad der det finnes en rekke rødlistede sopparter. Også Rajesetra i Kongsberg kommune i Buskerud har fine slåtteenger med mye søstermarihånd, samt marianøkleblom, harerug, storblåfjær, flekkgriseøre, dunkjempe og gjeldarve. Veirubomst, sandarve og vanlig marinøkkel er også funnet i tørrenger på Rajesetra.

Østlandets største solblombestand er registrert på Mikkelerud i Aurskog-Høland i Oslo og Akershus. Lokaliteten har vært slått kontinuerlig i ca. 300 år og er meget artsrik med arter som bakkeseite, brudespore, flekkmarihånd,

flekkgrisøre, marinøkkel og rødknapp. En annen meget artsrik lokalitet i Aurskog-Høland er Lysaker. Der vokser bl.a. flekkgrisøre, brudespore, enghaukeskjegg, bakkesøte, vanlig nattfiol, prestekrage og knollerteknapp. På flere av disse lokalitetene finnes den boreale enga (flekkgrisøreenga) i mosaikk med tørr-frisk fattigeng (som også kan være meget artsrik) og/eller skogstorkenebb-ballblommer (frisk, næringsrik eng). Denne boreale engtypen er frodigere enn flekkgrisøreeng. Dette er fjelltraktenes og Nord-Norges blomsterenger. I sør er de kulturavhengige (først og fremst knyttet til slåttemark) og på sterk tilbakegang. Særlig viktige lokaliteter finnes i den sør-vestligste delen av ballblommens utbredelsesområde for eksempel i Telemark i Svartdal-Hjartdalområdet.

Nevnes bør også Bøenseter i Aremark i Østfold; her vokser bl.a. bakkesøte, stavklokke, marinøkkel, gullkløver, nattfiol, harerug, blåknapp, solblom, enghaukeskjegg og griseblad. Gode insektforekomster med flere nye arter for Norge er også registrert her. I Hedmark finnes flere enger innen Gravberget-området i Våler kommune. Karakteristiske arter for disse engene er småengkall, knollerteknapp, prestekrage, gulaks, karve og harerug samt skogmarihand, hvitbladtistel og ballblom i enkelte friskere partier. Disse engene er fortsatt i hevd ved slått og har ikke blitt gjødslet. I Stange kommune finnes rikere engtyper ved Oppset med bl.a. brudespore, flekkgriseøre, solblom og storblåfjær. Stjerneområder med artsrik frisk fattigeng, boreal slåtteeng og/eller frisk næringsrik eng finnes også i Buskerud i øvre Numedal og Hallingdal. Rygh-setra i Nedre Eiker, som skjøttes av Naturvernforbundet, bør også nevnes.

I Oslofjorden finnes rester av slåttemark på kambrosilur bl.a. på Hovedøya. Her finnes eng (knollmjørdurteng) som domineres av smaltimotei og har et stort artsmangfold med bl.a. aksveronika, fagerknoppurt, enghavre, gullkløver, bakkekløver og rundskolm. Denne enga har skjøtelsesplan og slås årlig.

En viktig lokalitet med kalkrike tørrenger med arter som dunhavre, hjertegras, marianøkleblom, flekkmure, gjeldkarve, flekkgrisøre og gulmaure finnes i Telemark, på Marker-gårdene i Skien. Viktige dunhavreenglokaliteter finnes også i sentrale fjellstrøk. Slåttemarkene i Vågå i Oppland var eksempel på det med karakteristiske arter som bitterblåfjær, blåmjelt, fjellnøkleblom, marinøkkel, bakkesøte og brudespore (Norderhaug 1988). Restenger av denne typen er viktige å ivareta. På kambrosiluren i dalførene fantes det tidligere knoppurteng, men de fleste av disse kalktørrengene har forsvunnet. En av de viktigste gjenværende kalktørrengene på Østlandet finnes på Gile, Østre Toten. Den er artsrik med arter som markmalurt, dragehode, bakkestarr, smånøkkel og mange rødlistete arter av beitemarkssopp.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemark

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/ev.hesjes før det fjernes. Bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauen gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermarihand er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvint for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteeenger som *ikke* har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre sommere må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjødurt eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med lå eller krattrydder. Ev. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DN's hjemmesider:
<http://www.dirnat.no/content/1916/>

B. Spesiell del: (se veiledning til tabellen nederst i dokumentet)

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)

Navn på lokaliteten Svensrud Øst		Kommune Asker	Områdenr.				
ID i Naturbase BN00047821	Registrert i felt av: Svein Olav Drangeid og Øystein Røsok		Dato: Gjennom flere år, 02.07.2013				
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Lokaliteten er fulgt opp av Naturvernforbundet i Asker, og registrert av Svein Olav Drangeid gjennom flere år. Artsfunn er lagt inn i Artsobservasjoner av Svein Olav Drangeid i 2010 og 2012.			Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:				
Hovednaturtype: Slåtte- og beitemyr, 100% Tilleggsnaturtyper: Nord og øst for slåtte-myra er det sumpskog som kan vurderes å restaureres til slåtte-myra.		Utforminger: Middelsrik fastmattemyr (M2)					
Verdi (A, B, C): A		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Artsfunn er lagt inn i Artsobservasjoner. Flere foto finnes hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus, miljøvernavdelingen.					
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11) Ingen spesielle i dag, men fare for gjengroing om skjøtselen ikke holdes i hevd.							
Stedkvalitet	Tilstand/Hevd	Bruk (nå):	Vegetasjonstyper				
< 20 m	x	God	x	Slått	x	Torvtekt	Middelsrik fastmattemyr (M2) Våt/fuktig, middels næringsrik eng, mjødurt-utforming (G12c) og trolig også noe bekkeblom-utforming (G12a) langs grøfta i vestkanten av slåtte-myra.
20 - 50 m		Svak		Beite		Brenning	
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell	
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling			
		Dårlig		Lauving			

OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)

INNLEDNING

Lokaliteten har vært skjøttet av Naturvernforbundet i flere år. Svein Olav Drangeid har i den forbindelse kartlagt mangfoldet av karplanter, og notert seg endringer som resultat av årlig skjøtsel. Fylkesmannens miljøvernavdeling var kjent med denne skjøtselen, og kontaktet Svein Olav Drangeid og bad ham om å utarbeide en skjøtselsplan for myra. Slåttemyrer som holdes i hevd, er sjeldne i Oslo og Akershus. Fylkesmannen ønsket derfor å oppsummere kunnskapen som finnes om lokaliteten,

BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG:

Slåttemyra ved Svensrud ligger nord for Semsvannet, Asker kommune innenfor grensene til Sem landskapsvernområde. Myra er avgrenset av jordene øst for Svensrud og Gupuelva som renner rett øst for myra. Myra er en svakt hellende bakkemyr, med høyeste punkt i nord, 205 moh, og laveste i sør 204 moh. Myra går gradvis over i en fukteng og sumpskog. Trolig har myrflata tidligere vært en del av elva, men det er bygget en voll som gjør at myra sjelden blir oversvømmet. I vest er slåtte-myra avgrenset av en vannfylt grøft. I perioder med mye nedbør flommer Gupubekken over, og flomvannet trenger gjennom grøfta i vest og delvis ut på myrflata.

NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER

Naturtypen er slåtte- og beitemyr (D02) av utformingen middelsrik fastmattemyr (M2). Det er innslag av vegetasjonstypen våt/fuktig, middelsrik eng, mjødurtutforming (G12c) i østkanten av myra mot skogen i kantsonen av elva. Langsgrøfta i vest, er det innslag av noe bekkeblom-utforming av middels næringsrik eng (G12a). Myra er open, utan tre- eller busksjikt. Grunnen er fuktig men fast. Feltsjiktet er middels høyt, og domineres av starr og urter. I partiene med fuktig, middels næringsrik eng, er feltsjiktet høyvokst, og innslaget av høgstauder langt større, gjerne dominert av mjødurt, og med innslag av sumphaukeskjegg, sløke, skogstorkenebb, enghumleblom, vendelrot, sølvbunke, skogsvinerot, ballblom, med fler.

Slåttemyra er omgitt av skog. På nord og østsiden er myra omgitt av sumpskog med noe preg av varmekjær kildeløvskog, med forekomst av svartor i tresjiktet, og bl.a. slakkstarr, skogstarr, strutseving, kranskonvall og skogsvinerot i feltsjiktet.

ARTSMANGFOLD:

97 arter av karplanter er registrert. Enkelte av disse inngår i hovedsak i sumpskogen, så artsantallet på myra er trolig noe lavere. Karplantefloraen på myra utgjøres typisk av arter som dominerer fattige og intermediære fastmatter, i en blanding av middels høye starr og stauder, som klubbestarr, gulstarr, grønnstarr, kornstarr, bleikstarr og slåtestarr. Av lave til middel høye urter kan nevnes bekkeblom, myrmaure, bukkeblad, engmarihånd, myrhatt, enghumleblom, myrklegg, skjoldbærer, krypsleie, myrfl. Av høgstauder kan nevnes ballblom, gulldusk, vendelrot, hvitbladtistel, sumphaukeskjegg, duskull, mjørdurt. Ett individ av grov nattfiol ble påvist 2. juli 2013. Bortsett fra ask (NT), kjenner vi ikke til rødlistede arter fra myra.

Svein Olav Drangeid har registrert moser (se artslista). For øvrig kjenner vi ikke til at artsmangfoldet for andre organismegrupper er registrert.

Engmarihånd er kanskje særlig interessant, og lett å følge utviklingen av, ettersom blomstene skiller seg så markert ut fra den øvrige vegetasjonen. Antall blomstrende skudd er talt gjennom flere år fra 1998 til 2012, og det kan se ut til at arten har tatt seg opp etter at skjøtselen ble gjenopptatt i 1998.

Antall engmarihånd (av forfatteren hvis ikke annet er angitt)

Årstall og dato	1998 siste uke i juni	1999	2004*	2010 28.06	2012 22.06
Antall blomstrende individer	20	14	≈ 50	≈ 150	147

* I følge plakaten ved myra.

Figur 2. På dette utsnittet er det mulig å telle ca. 50 blomstrende skudd av engmarihånd. Foto. Øystein Røsok, 30.06.2013.

BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING:

Myra har vært tilhørt husmannsplassen Svensrud. I flg. Ross, F. B. (2008) kan denne husmannsplassen ha vært ryddet allerede på slutten av 1600-tallet fordi den er nevnt i matrikkelen i 1723 og i folketellingen 1801. Husmannsplassen har lagt under gården Tveter. Den siste fastboende på Svensrud er født i 1887.

Historikk – hvordan skjøtselsarbeidet startet opp i nyere tid.

I 1998 foreslo Asker kommune at myra burde restaureres. Naturvernforbundet i Asker påtok seg oppgaven. I løpet av våren 1998 var det kontakt mellom daværende miljøvernleder i Asker kommune, Njål Nore, og styret i naturvernforbundet i Asker. Hensikten var å se på, og om mulig, sette i gang skjøtseltiltak på en slåttemyr ved Tveter som var i ferd å gro igjen. Njål og flere representanter for styret, inkludert forfatteren, hadde en befaring på myra den siste uka i juni 1998. Der ble vi enige om å starte opp arbeidet, og vi telte ca. 20 blomstrende skudd av engmarihånd. En uke senere, 1. juli 1998, var forfatteren på myra, og fant kun 12 blomster. På denne tiden var det fortsatt utmarksbeite av kviger i området, og myra hadde blitt nokså nedtrampet. Det kan forklare reduksjonen.

Det første som måtte gjøres, var å fjerne småtrær og busker fra myra for at den i det hele tatt skulle være mulig å slå. for at ikke vegetasjonen skulle bli skadet av tråkk, ble dette arbeidet gjort i slutten av november 1998, mens det var tåke i bakken. Også noen av trærne i kanten mot sumpskogen omkring ble fjernet. Første gang myra ble slått var i slutten av august 1999. Siden har det vært slått på myra nesten hvert år. Enkelte ganger har det vært et års opphold, men det har aldri gått mer enn to år mellom hver slått. Alle gangene har myra blitt slått med langorv. Det slåtte gresset har blitt raket sammen, og lagt i hauger i nedkant av myra der det er urete krattskog. De som har lagt ned et stort arbeid, både med å administrere arbeidet og utføre selve slåttene er mangeårige medlemmer i styret i NiA, Arild Jansen og Jan Häusler.

I sør og vest for myra, var det ganske tett skog med høye trær. For å få mer lys ned på myrflata ble det vurdert å fjerne noen av trærne. Derfor var det en befaring med Christian Falkenberg, ansatt i Asker kommune med ansvar for utmarkseiendommer, 2000. De trærne som skulle bli stående ble merket, mens de andre kunne fjernes. I løpet av de 2-3 neste vintrene var det flere som hugget seg vinterved her etter avtale med naturvernforbundet.

FREMMEDE ARTER:

Bortsett fra hundekjeks (HI) og engsyre (LO), er det ikke funnet fremmede arter på Svensrud. Hundekjeks er vurdert å utgjøre stor risiko for stedeagne arter. Men den er ikke påvist i så pass stort omfang at det vurderes som et problem. Den er kun påvist en gang, i 2010, og ble verken påvist av SOD i 2012 eller ØR i 2013.

KULTURMINNER:

Ingen kjente, i følge Riksantikvarens offisielle database over fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge, Askeladden. Men Svensrud er en husmannsplass under gården Tveiter, og kan ha blitt ryddet allerede på slutten av 1600-tallet. Øystein Olsen, som ble født i 1887, er den siste fastboende på Svensrud.

SKJØTSEL OG HENSYN

Det er laget en skjøtelsesplan for området. De viktigste tiltakene er slått årlig til annet hvert år, med fjerning av gras fra slåttemyra. Det kan vurderes om slåttemyra skal utvides ved å fjerne trær som står inntil myra. Dette vil gi større lystilgang til slåttemyra, og vil gi muligheter for planter som er begünstiget av slått, til å utvide sitt areal der det er skog i dag.

DEL AV HELHETLIG LANDSKAP:

Slåttemyra på Svensrud inngår i et større kulturlandskap i Semsvannet landskapsvernområde. Lokaliteten er i dag den eneste slåttemyra innenfor dette kulturlandskapet, og er ellers i dag svært sjelden sett i et større perspektiv.

VERDIBEGRUNNELSE:

Slåttemyr og slåttemyrkant er vurdert som henholdsvis sterkt truet (EN) og kritisk truet (CR) i nasjonal rødliste for naturtyper fra 2011 (Moen og Øien 2011). Slåttemyrer som holdes i hevd, og har et artsinventar som dokumenterer dette, eller som utgjør en del av et helhetlig kulturlandskap, bør i henhold til DN-håndbok 13 verdisettes som svært viktige.

SKJØTSELSPLAN

DATO skjøtelsesplan:	UTFORMET AV: Svein Olav Drangeid og Øystein Røsok		FIRMA:	
UTM EUREF89: 6637383, 579373	Gnr/bnr. 19/1	AREAL (nåværende): 1,2 daa	AREAL etter evt.restaurering: 1,5 – 2,0 daa	Del av verneområde? Ja, Semmsvannet LVO
Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Navn: Asker kommune			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer)	

MÅL:

Hovedmål for lokaliteten:

- Opprettholde en åpen, skjøttet slåtte-my, med flora typisk for naturtypen.

Konkrete delmål:

- Arealandelen åpen slåtte-my skal opprettholdes eller økes på sikt.

Ev. spesifikke mål for delområde(r):

- Det skal vurderes om deler av sumpskog skal tilbakeføres til slåtte-my.

Tilstandsmål arter:

- Antall blomstrende skudd av engmarihånd skal opprettholdes på ca. 150 pr. år eller økes.

Figur 3. Engmarihåndplantene står enkelte steder ganske tett.

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

- Skadelige fremmede arter, eller arter som kan stå i fare for å dominere og fortrenge arter knyttet til hevdet slåtte-my, skal opprettholdes på et nivå som ikke er problematisk. Pr. i dag er dette ikke ert problem.

AKTUELLE TILTAK:	Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/daa	Kontroll: (Dato)
Generelle tiltak: Engmarihånd har respondert positiv på myrslåtten som naturvernforbundet i Asker har stått for de siste 14 år, og framtidig skjøtsel bør foregå på omtrent samme måte. Myra er sårbar for tråkk, og bruk av tung redskap bør unngås. Det beste er å slå myra med ljå, og fordi arealet er relativt lite, bør det være overkommelig. Slåtten bør foregå sent i sesongen, fra midten til slutten av august måned. Myra trenger ikke å bli slått hvert år, men det bør ikke gå mer enn 2-3 år mellom hver slått. Til nå har gresset blitt rakt sammen og fjernet samme dag som det ble slått, men det bør vurderes å la det ligge å tørke noen dager før det rakes sammen og fjernes. Da er mulighetene større for at mange av plantene lettere slipper modne frø. Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle: Det bør vurderes om slåttemyra skal utvides inn i dagens sumpskog. Løvskoger er ofte resultat av gjengroing av kulturlandskap som ikke lenger holdes i hevd. Trolig gjelder dette også for sumpskogen som omgir slåttemyra. Skogen er forholdsvis ung, med et tresjikt som neppe er eldre enn 60-70 år. Sumpskogen ligger på omtrent samme høydenivå som myra. Ved å fjerne deler av sumpskogen, vil myra utvide seg i en naturlig sammenhengende flate. Ettersom slåttemyra allerede er rik på arter knyttet til naturtypen, vil disse raskt kunne spre seg inn i den tidligere sumpskogen, og føre til at naturtypen slåttemyr etablerer seg der skogen fjernes og lystilgangen økes. Et oppslag av mjødurtenge vil kunne forventes. Men årlig skjøtsel vil bidra til at vegetasjon som begunstiges av slått etableres. Slåttemyrer er en sjelden og truet naturtype. Dersom fuktig- og næringsforholdene ligger til rette for det, og det er gjennomførbart, bør derfor slåttemyrer forsøkes å utvides, så fremt det ikke innebærer forringelse av større naturverdier. Sumpskogen kan være en utforming av varmekjær kildeløvsskog. Denne har vært vurdert som kritisk truet (Fremstad og Moen 2001), og er vurdert som sårbar (VU) i Norsk rødliste for naturtyper (Moen og Øien 2011). Imidlertid bør slåttemyra prioriteres, både fordi denne naturtypen er mer truet, og fordi sumpskogen er resultat av gjengroing av kulturmark. Det anbefales at en eventuell utvidelse av myra går gradvis. Trær og kratt i kanten av myra tas først, slik at vegetasjonen kan etableres ettersom det kommer mer lys inn fra kanten. Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle:			
UTSTYRSBEHOV: Ljå Ryddesag Motorsag River			
OPPFØLGING: Skjøtelsplanen skal evalueres innen, x år: Behov for registrering av spesifikke artsgrupper:			
Tilskudd søkt år:		Søkt til:	
Tilskudd tildelt år:		Tildelt fra:	
Skjøtelsavtale parter:			
ANSVAR: Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsplanen.			

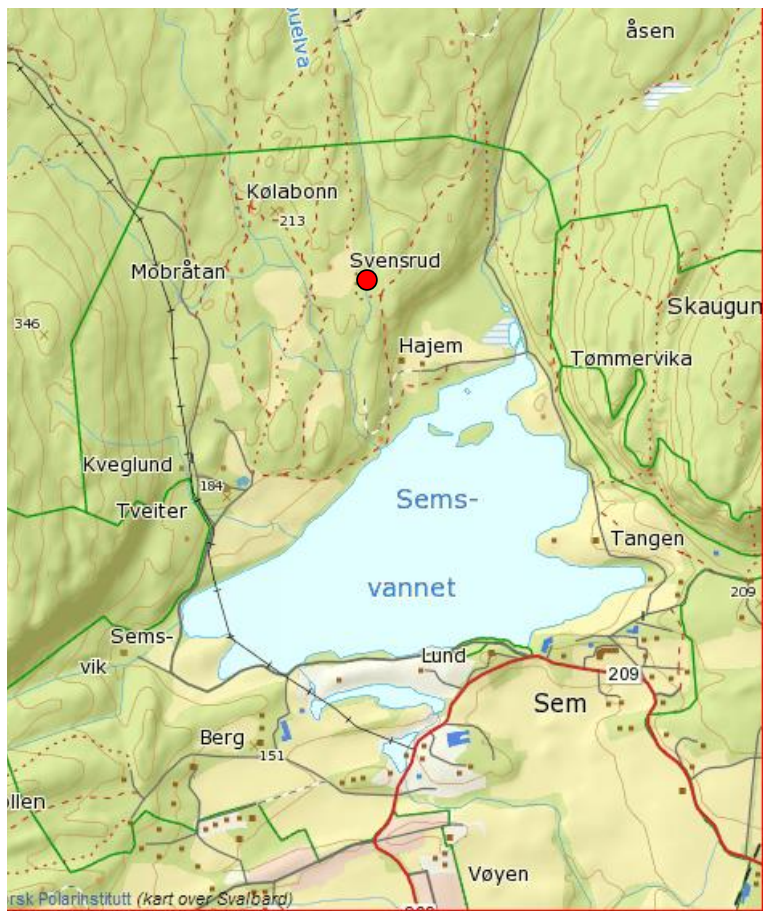
Kilder

Fremstad, E. & Moen, A. (2001) *Trueite vegetasjonstyper i Norge*. NTNU, Vitenskapsmuseet. Trondheim.

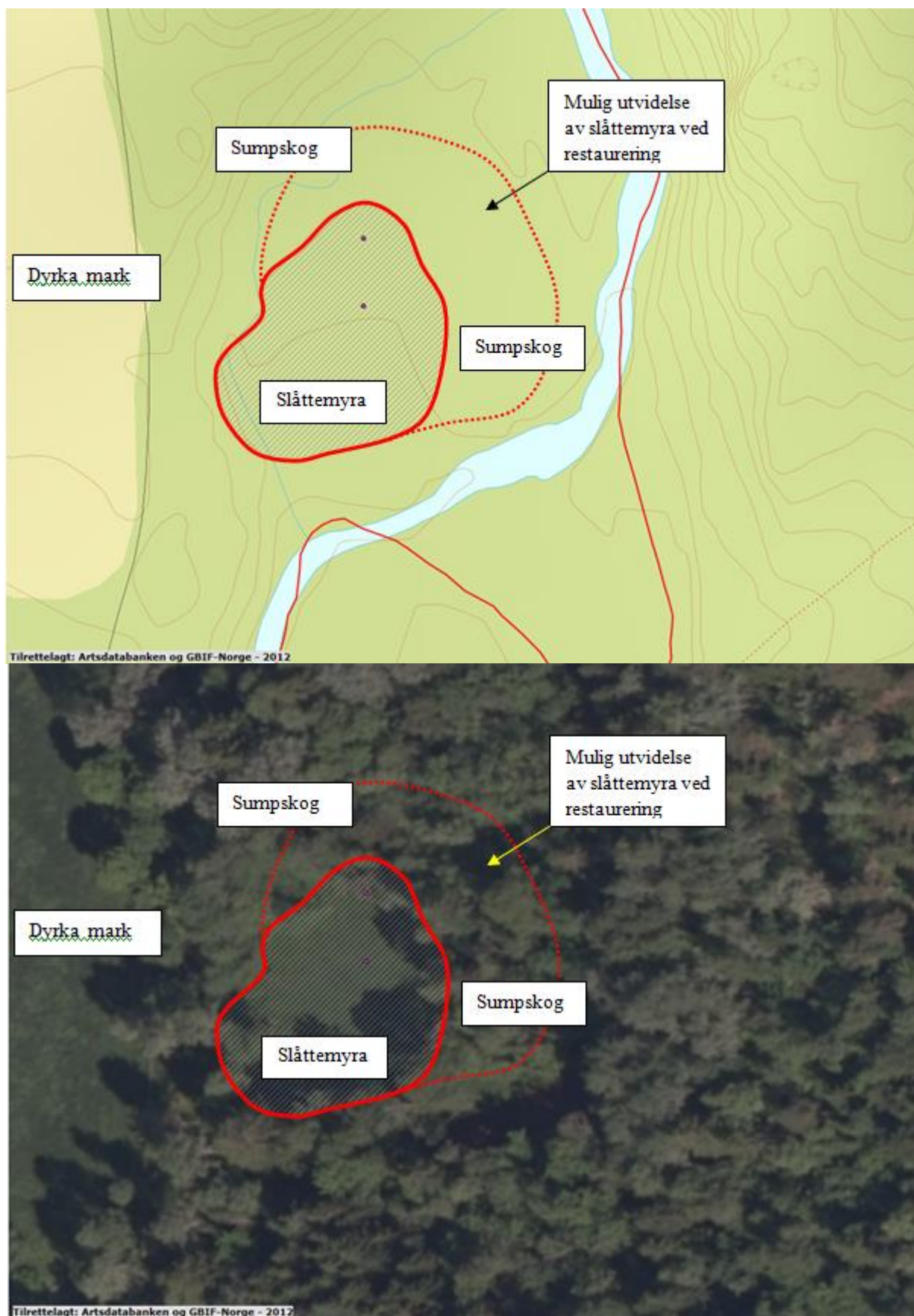
Moen, A. og Øien, D.I. 2011. Våtmarkssystemer – I: Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

Moen, A. og Øien, D.I. 2011. Våtmarkssystemer – I: Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

Kart/ortofoto

Figur 4. Myras beliggenhet. Kartgrunnlag: www.norgeskart.no

Figur 5. Avgrensning av hevdet slåttemyr på kart og ortofoto. Indikert på kartet er også område som kan vurderes som utvidelses/restaureringsareal.

Bilder

Figur 6. Myra sett fra vest mot nordøst. Vi ser den vannfylte grøfta i vestkanten av myra., og sumpskogen som omgir myra. Foto: Øystein Røsok, 02.07.2013.

Figur 7. Myra tatt fra motsatt vei i forhold til figur 6. Foto Øystein Røsok, 02.07.2013.

For at en lettere skal kunne se utviklingen til lokaliteten er det viktig å ta bilder som er mulig å gjenfotografere. Ta helst både 1) oversiktsbilde som viser lokaliteten i landskapet, og 2) bilder som viser spesifikke deler av lokaliteten, (husk å notere UTM der bildene er tatt fra og himmelretning).

Artsliste

Figur 8. Starr dominerer til dels vegetasjonen på slåtteyrer. Fra venstre: Klubbestarr, slåtestarr og bleikstarr. Foto: Øystein Røsok, 02.07.2013.

Figur 9. Kornstarr og gulstarr. Gulstarr er en indikator for rikmyr. Foto: Øystein Røsok, 02.07.2013.

Figur 10. Guldus og grov nattfiol.

Figur 11. Skogstarr i sumpskogen. Foto: Øystein Røsok, 02.07.2013.

Figur 12. Skjoldbærer, myrklegg og engmarihånd. Fotos Øystein Røsok, 02.07.2013.

Artslistene er ikke direkte sammenliknbare. Noen av undersøkelsene omfatter kun selve myrflata, mens andre også omfatter omkringliggende sumpskoger, og hvor store deler av sumpskogen som er tatt med varierer. Det er også store forskjeller i tidsbruken. Vær derfor varsom med å trekke for vidtgående konklusjoner ut fra listene.

Artslisten er satt opp på grunnlag av følgende

- A. Undersøkt av forfatteren, juli 1999, varighet 4 timer
Kun myrflata ble undersøket, men den ble grundig gått gjennom. Dette var før myra ble slått første gang.
Samtidig ble pH ble målt med et enkelt pH-meter. Det ble foretatt ca. 10 målinger fra ulike steder på myra, verdiene varierte fra 5,7 – 6,6, med et snitt på 6,2.
- B. Undersøkt av forfatteren, 28.06.2010, varighet 2 timer
Omfatter både myrflata og sumpskogen rundt. Registrert på www.artsobservasjoner.no
- C. Undersøkt av forfatteren, 22.06.2012, varighet 1,5 time. Registrert på www.artsobservasjoner.no
Omfatter både myrflata og sumpskogen rundt
- D. Undersøkt av Øystein Røsok 2.07.2013
- E. Undersøkt av Svein Olav Drangreid 11.10.2013. Kun moser fra myrflata, varighet 1 time.

Artsliste karplanter

Norsk navn	Vitenskapelig navn	A	B	C	D	Flora- element	Merknad
Spisslønn	Acer platanoides	X					
Tyrihjem	Aconitum lycoctonum ssp. septentrionale	X		X	X		
Engkvein	Agrostis cappilaris		X				
Kvein	Agrostis sp.	X					
Ugrasmarikåpe	Alchemilla sp.		X				
Svartor	Alnus glutinosa	X	X				
Gråor	Alnus incana	X	X	X			
Hvitveis	Anemone nemorosa	X	X	X	X		
Gulaks	Anthoxanthum odoratum		X				
Hundekjeks	Anthriscus sylvestris		X				
Sløke	Archangelica sylvestris	X	X		X		
Skogburkne	Athyrium filix-femina	X	X	X	X		
Hengebjørk	Betula pendula		X				
Dunbjørk	Betula pubescens	X	X				
Vassrørkvein ?	Calamagrostis				X		
Skogrørkvein	Calamagrostis purpurella		X				
Soleiehov	Caltha palustris	X	X	X	X		
Bekkekarse	Cardamine amara		X				
Klubbestarr	Carex buxbaumii				X		
Gråstarr	Carex canescens	X	X	X	X		
Grønnstarr	Carex demissa		X				
Stjernestarr	Carex echinata	X	X	X	X		
Langstarr	Carex elongata		X	X	X		
Gulstarr	Carex flava	X	X	X	X		
Slåttstarr	Carex nigra ssp. nigra	X	X	X	X		
Bleikstarr	Carex pallescens	X	X	X	X		
Kornstarr	Carex panicea	X	X	X	X		
Slakkstarr	Carex remota				X		

Flaskestarr	Carex rostrata	X	X	X	X		
Hvitbladtistel	Cirsium heterophyllum	X			X		
Myrtistel	Cirsium palustre		X				
Myrhatt	Comarum palustre	X	X		X		
Sumphauke-skjegg	Crepis paludosa	X	X	X	X		
Hundegras	Dactylis glomerata		X				
Engmarihand	Dactylorhiza incarnata ssp. incarnata	X	X	X	X		
Sølvbunke	Deschampsia cespitosa		X	X	X		
Hundeveke	Elymus caninus		X				
Åkersnelle	Equisetum arvense		X				
Elvesnelle	Equisetum fluviatile		X				
Skogsnelle	Equisetum silvaticum	X	X	X	X		
Duskull	Eriophorum angustifolium	X	X	X	X		
Rødsvingel	Festuca rubra coll.		X				
Mjødurt	Filipendula ulmaria	X	X	X	X		
Ask	Fraxinus excelsior	X	X				
Hvitmaure	Galium boreale	X	X		X		
Myrmaure	Galium palustre	X	X	X	X		
Skogstorkenebb	Genanium sylvaticum	X	X	X	X		
Enghumleblom	Geum rivale	X	X	X	X		
Gulldusk	Lysimachia thyrsoflora	X	X	X	X		
Maiblom	Maianthemum bifolium	X	X	X	X		
Strutseving	Matteuccia struthiopteris				X		
Engmarimjelle	Melampyrum pratense		X		X		
Hengeaks	Melica nutans	X	X	X	X		
Bukkeblad	Menyanthes trifoliata	X	X	X	X		
Blåtopp	Molinia caerulea	X	X	X	X		
Gaukesyre	Oxalis acetosella	X	X				
Firblad	Paris quadrifolia	X	X		X		
Jåblom	Parnassia palustris	X					
Melkerot	Peucedanum palustre	X	X	X	X		
Myrklegg	Pedicularis palustre		X		X		
Strandrør	Phalaris arundinacea		X		X		
Hengevinge	Phegopteris connectilis	X	X		X		
Timotei	Phleum pratense coll.		X				
Gran	Picea abies	X	X				
Furu	Pinus sylvestris		X				
Grov nattfiol	Platanthera		X		X		
Kranskonvall	Polygonatum verticillatum	X			X		
Osp	Populus tremula		X				
Tepperot	Potentilla erecta	X	X	X	X		
Blåkoll	Prunella vulgaris		X		X		
Grøftesoleie	Ranunculis		X		X		
Engsoleie	Ranunculis acris	X	X	X			
Krypsoleie	Ranunculus repens	X	X	X	X		
Trollhegg	Rhamnus frangula	X					
Hundekvein	Roegneria canina	X					
Nype	Rosa sp.	X					
Bringebær	Rubus idaeus		X				
Teiebær	Rubus saxatile	X	X	X	X		
Engsyre	Rumex acetosa ssp. acetosa		X				
Ørevier	Salix aurita	X	X				
Selje	Salix caprea	X	X				

Gråselje	Salix cinerea	X	X				
Svartvier	Salix myrsinifolia	X					
Istervier	Salix pentandra	X	X				
Skogsivaks	Scirpus silvaticus	X	X	X	X		
Skjoldbærer	Scutellaria galericulata				X		
Rogn	Sorbus aucuparia	X					
Skogsvinerot	Stachys sylvatica				X		
Blåknapp	Succisa pratensis	X			X		
Ugrasløvetann	Taraxacum ruderae sp.		X		X		
Skogstjerne	Trientalis europaea	X	X				
Ballblom	Trollius europaeus	X	X	X	X		
Vendelrot	Valeriana sambucifolia	X	X	X	X		
Krossved	Viburnum opulus						
Fuglevikke	Vicia cracca	X	X				
Myrfiol	Viola palustris	X	X		X		
Skogfiol	Viola riviniana		X				

Artliste moser

Norsk navn	Vitenskapelig navn	A	C	E	Flora- element	Merknad
	Atrichum undulatum		X	X		
	Brachytehcium rivulare	X		X		
	Callergonella cuspidata	X	X	X		
	Calliergon cordifolium	X				
	Calliergon giganteum		X			
	Calliergonella lindbergi		X			
	Calypogeia sp.	X				
	Campylium stellatum		X	X		
	Climacium dendroides	X	X	X		
	Fissidens sp.	X				
	Hylocomiastrum umbratum		X			
	Hylocomium splendens	X				
	Pellia epiphylla	X		X		
	Plagiochila asplenoides		X			
	Plagiomnium elatum	X	X	X		
	Rhizomnium punctatum	X	X	X		
	Rhytidiadelphus subpinnatus	X	X	X		
	Sanionia uncinata	X		X		
	Sphagnum spp.	X				
	Thuidium tamariscinum	X	X	X		

Veiledning til skjøtelsplanskjemaet, B- Spesiell del.

Skjema B- spesiell del er delt opp i tre hoveddeler: Søkbare egenskaper (for Naturbase), Områdebeskrivelse (for Naturbase og som grunnlag for skjøtelsplan) og Skjøtelsplan. For søkbare egenskaper er det viktig at de begrepene og kodene som er oppgitt brukes. Områdebeskrivelse og beskrivelse av skjøtsel skal være ren tekst som ikke blir søkbar. For mer utfyllende forklaringer, se DN-håndbok 13 2. utgave 2006
<http://www.dimat.no/content.ap?thisId=500031188&language=0>

Søkbare egenskaper:

***Områdenavn:** Offisielle stedsnavn etter vedtatte rettskrivningsnormer, dvs. normalt navn fra kartblad i M711-serien. Ved bruk av navn fra økonomisk kartverk oppgis i tillegg nærmeste stedsnavn på M711-kart. Eventuelt med støttenavn i tillegg (d.v.s. lokale stedsnavn som ikke står på kart, eller områdenavn).

***Områdenr.:** Løpenummer. Nummeret skal være unikt (to geografisk atskilte områder kan ikke ha samme nummer) og vil i en fylkes-/nasjonal sammenstilling starte med kommunenummeret.

IID i Naturbase oppgis hvis området ligger i Naturbase fra før.

***Registrert av: (Inventør/kartlegger):** Angi alle som har vært med på å fremskaffe primærdata i felt.

***Tidligere registrert:** Angi årstall for ev. tidligere kartlegging av lokalitet. Få fram om lokaliteten har blitt undersøkt gjentatte ganger. Referanse til rapporter settes opp under Kilder mot slutten av dokumentet

***Naturtype:** Etter DN-håndbok 13 om naturtypekart-legging. **Utforming(er):** Etter DN-håndbok 13. usikkerhet m.m. utdypes i områdebeskrivelsen. **Mosaikk:** En lokalitet kan inneholde en småskala mosaikk som det er vanskelig å avgrense, og der avgrensingen har liten praktisk betydning for planlegging og forvaltning. Lokaliteten plasseres da i den naturtypen det er mest av, eller den som er viktigst. Andre naturtyper eller utforminger som forekommer på lokaliteten registreres som mosaikk (tilleggsnaturtyper/-utforminger, helst med prosentandeler).

***Verdi:** A, B, C. Usikkerhet og gradering angis i områdebeskrivelsen.

***Stedkvalitet:** Avgrensingens nøyaktighet beskrives i 5 kategorier. Sett kryss.

Påvirkningsfaktorer (tekniske inngrep m.m.): Etter liste i vedlegg 11 i DN-håndbok 13.

Tilstand (hevd): For kulturbetingete lokaliteter oppgis tilstanden etter 5-gradert skala. Sett kryss. Under tilstand i områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende beskrivelse.

Bruk: For kulturbetingete lokaliteter oppgis nåværende bruk. Sett kryss. I områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende tekst om tidligere og nåværende skjøtsel.

Områdebeskrivelse

***Områdebeskrivelse:** Skal være forvaltningsrettet, tilpasset brukeren og må være tilstrekkelig til å kunne begrunne valg av naturtype, verdi og skjøtels- og restaureringstiltak som skal ivareta lokaliteten.

Innledning: Opplysninger om kartleggingen/ skjøtelsplanarbeidet. I hvilken sammenheng kartleggingen er gjort, hva som er gjort tidligere, om den nye beskrivelsen supplerer eller erstatter tidligere beskrivelser og lignende.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Geografisk beliggenhet og supplerende opplysninger til kartet, evt. buffersone beskrives. Hvor nøyaktig er avgrensningen? Sistnevnte kan variere, både som følge av kartleggingsmetodikk og naturgitte årsaker, og det bør skilles mellom disse to faktorene. Viktige topografiske og geologiske forhold. Viktige naturgitte faktorer som påvirker økosystemets stabilitet (skogbrann, flom, nedbør/luftfuktighet, vind).

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Supplerende opplysninger om naturtyper, utforminger og mosaikk oppgis her, samt supplerende opplysninger om truede vegetasjonstyper og evt. andre viktige vegetasjonstyper. Hvis naturtyper/vegetasjonstyper som ikke er prioriterte er inkludert, skal dette nevnes og begrunnes (f.eks. av arronderingsmessige årsaker).

Artsmangfold: Typiske/karakteristiske/dominerende arter. I hagmark/lauveng bør ulike treslag angis, samt deres mengdefordeling. I tillegg kan arter som supplerer eller spesifiserer ytterligere i forhold til naturtype-/vegetasjonstypebeskrivelsen nevnes. Alle sjeldne, kravfulle og rødlistede arter skal listes opp med antall/mengde for artene, samt funnhistorikk.

Bruk, tilstand, påvirkning: Utfyllende opplysninger om tilstand, inngrep, andre påvirkningsfaktorer, historikk og bruk. **Bruk:** Nåværende og tidligere bruk skal beskrives. For tidligere bruk menes tradisjonell drift, (helst tilbake til før krigen). Kontinuitet i bruk/ikke bruk: Angi perioder (årstall) med ev. opphør av drift. Perioder (årstall) med ev. intensivering av drift, eks: flere slåtter pr år, økt gjødsling (type og mengde gjødsel med mer). For **tilstand** angi her eventuell avvikende skjøtsel: Slått men gresset ligger igjen, slått ved plenklipping, bare beiting osv. For slåttemyr er grøfting og slått viktig. For kystlynghei er brenning og beiting viktig. Noter type gjengroingsarter og grad av gjengroing. Avgrens gjerne på ortofoto arealer med preg av forfall. NB: (Dette blir supplerende opplysninger til rubrikken *hevd* ovenfor) Påvirkningsfaktorer kan i tillegg registreres som søkbar egenskap for alle naturtyper. For kulturlandskap kan bruk registreres som søkbar egenskap.

Fremmede arter: Forekomst og tiltak. (hvor de vokser avmerkes på ortofoto/kart).

Kulturminner: Forekomst av spesielle kulturminner i lokaliteten, eks bakkemurer, steingjerde, stakksneis osv.

- Skjøtsel og hensyn: Skjøtsel er aktive tiltak for å fremme naturverdiene. Hensyn er passive tiltak for å unngå skadelige aktiviteter for lokaliteten, eller visse former for bruk/inngrep som ikke vesentlig påvirker de naturverdiene som skal ivaretas. Konkrete forslag og behov for å ta spesielle hensyn utenfor lokaliteten bør det nevnes her. Det gis her en kortere oppsummering av det som skrives i skjøtelsesplanen om mål for skjøtsel, tilstand, skjøtselstiltak, tidsplan m.m.
- Del av helhetlig landskap: Sammenheng med andre områder innenfor et større areal. Det vil ofte være aktuelt å vise til nærmere beskrivelse i dokument eller kilde på faktaarket.
- Verdibegrunnelse (Obligatorisk): A, B eller C. Angi kort hvilke faktorer som i størst grad bidrar til verdien som er satt. Eventuell usikkerhet i forhold til verdien bør nevnes. Eventuelle utviklingstrekk som støtter verdivalget, nevnes. Om lokaliteten har endret verdisetting siden forrige registrering bør dette begrunnes her. Restaureringspotensialet til lokaliteten bør inn i verdivurderinga, om (deler av) enga er i forfall.
- Merknad: Her kan det legges inn uthevet kommentar om at lokaliteten må oppsøkes på nytt, at avgrensingen er for unøyaktig m.m..

Skjøtelsesplan

Dato skjøtelsesplan: Dato for ferdigstilt skjøtelsesplan.

Utformet av: Navn på ressursperson som har skrevet planen ev hvem som har veiledet skjøtelsesplanarbeidet.

UTM: Sett inn koordinater for midtpunkt i polygonet, **Gnr/bnr:** Oppgi alle gårds og bruksnummer innen lokaliteten som skjøtelsesplanen gjelder for. (Kan bli mange for store lokaliteter som kystlynghei. Her kan dere få hjelp av kommunen).

Areal (nåværende og etter evt. restaurering): Oppgi areal på lokaliteten ved registrering, om aktuelt angi også areal etter at restaureringstiltak er gjennomført dersom dette vil endre på arealstørrelsen.

Del av verneområde: Det skal noteres om området ligger helt eller delvis innenfor et verneområde.

Kontakt med grunneier/bruker: Det er meget viktig å holde god dialog med grunneier/ev. bruker under hele skjøtelsesplanprosessen, slik at skjøtelsesplanen blir konkret og tilpasset grunneierens behov, kapasitet og drif. Det skal dokumenteres at skjøtelsesplanskriver har hatt denne dialogen, og med hvem dialogen er ført.

Mål: Deles opp i hovedmål, delmål, ev. mål for delområder, samt tilstandsmål for enkelte arter. Rødlistearter, karakterarter, totalt antall arter. Konkretiseres med % økning innen et tidsrom, eks innen 10 år. Er lokaliteten i god hevd vil det være et mål i seg selv å beholde dagens artsinventar og fordeling. Om området ligger innefor et verneområde og har konkrete bevaringsmål som vil påvirke skjøtselen så skal dette beskrives her.

Aktuelle tiltak: Deles opp i: *Generelle tiltak* (med henvisning til A: generell del i skjøtelsesplanen), *Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle* dvs restaureringstiltak som er nødvendig for konkret denne lokaliteten og som ikke er beskrevet i den generelle delen. Det kan være behov for brenning, ringbarking, tidspunkt for tiltak, midlertidig plassering av kvisthauger, bekjemping av problemarter, eller spesielle *hensyn* knyttet til kulturminner, styvingstrær, hi/reir, fuktområder, adkomst til lokalitet, utkjøring av tømmer/ved, eiendomsstruktur osv.

Til sist; *Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle*. Eks spesifikke lokale slåttetidspunkt, behandling av høyet, bortkjøring, slått hvert år eller sjeldnere, ev før- og etterbeite, hva slags dyr, antall beitedyr, ev. tidsperioder for beiting. Lauving/styving; tidspunkt, behandling av kvister osv.

Utstørsbehov: Spesielle behov for utstyr til skjøtsel/restaurering.

Oppfølging: Det bør angis årstall for evaluering av tiltakene igangsatt etter skjøtelsesplanen. Om det er aktuelt med supplerende registrering av spesifikke artsgrupper så nevnes dette her.

Tilskudd/skjøtelsavtale: Gi opplysninger om det er søkt midler RMP, SMIL ev andre miljømidler, samt opplys om det foreligger skjøtelsavtale og hvor lenge den gjelder.

Ansvar: Navn på person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsesplanen, eks grunneier/bruker for gjennomføring av tiltak, samt person i forvaltningen for oppfølging av skjøtelsavtaler med mer.